

ROZHĽADY

KATARZYNA KONCZEWSKA*

Nieznany rękopis Wandalina Szukiewicza jako źródło do badań gwar białoruskich

KONCZEWSKA, K.: Unknown manuscript of Vandalin Shukevich as a source of research of Belarusian dialects. *Slavica Slovaca*, 55, 2020, No 1, pp. 82-96 (Bratislava).

The paper presents previously unknown manuscript of Vandalin Shukevich which was found at the archive of the Ethnographic Museum in Krakow. The manuscript contains the list of the objects forming an ethnographic collection donated by Shukevich to the museum in 1913. The paper focuses on Belarusian dialectological denominations of these objects and tends to evaluate the importance of the manuscript for further dialectological studies. Also lexical comparative analysis of dialect forms aiming to identify research lacunae of the Northwest dialectological area and to determine the degree of language interferences at the Baltic-Slavic language border was made.

Belarusian dialects, Vandalin Shukevich, the Ethnographic Museum in Krakow.

Wprowadzenie

Myliłby się ten, kto uważa, że w naszych czasach nie ma miejsca na jakiekolwiek odkrycia. Świadectwem tego jest chociażby odnalezienie w 2018 r. przez Wiesława Wydrę całości tekstu „Rozmowy Mistrza Polikarpa ze Śmiercią” z 1542 r. (Wydra 2018). W 2016 r. w Narodowym Archiwum Historycznym Białorusi w Grodnie udało mi się zidentyfikować kilka nieznanych dotąd autografów Elizy Orzeszkowej.¹ Z całą pewnością można stwierdzić, że archiwa nadal kryją wiele tajemnic i czekają na odkrywców.

Przedmiotem niniejszego artykułu będzie nieznany dotąd rękopis Wandalina Szukiewicza odnaleziony przeze mnie jesienią 2018 r. w Archiwum Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie (dalej: MEK). Jest to dokument interesujący z punktu widzenia zarówno etnografii, jak i dialektologii pogranicza bałtycko-słowiańskiego. Tereny, z których pochodzi, to ziemie białoruskie będące dawniej w składzie Rzeczypospolitej,² obecne pogranicze białorusko-litewskie, obszar nakładania się różnych wpływów osadniczych, a tym samym także językowych. W niniejszej rozprawie przedstawię opis tego rękopisu oraz podejmę się próby wstępnej analizy zawartych w nim leksemów gwarowych.

Rękopis Wandalina Szukiewicza

W ramach współpracy z MEK w projekcie „Grodzieńszczyzna – symbol wielokulturowych Kresów. Badania i edukacja w oparciu o zbiory MEK i współpracę terenową” oraz przy realizacji projektu badawczego programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego RP Thesaurus Poloniae³ prowadziłam kwerendę w zasobach MEK. W jej trakcie zwróciłam uwagę na kilka oddzielnie leżących arkuszy w Księdze Darów. Są to odręcznie zapisane czarnym atramentem kartki posiadające

* Dr. Katarzyna Konczevska, Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Pracownia Dialektologii Polskiej, al. Mickiewicza 31, 31-120 Kraków.

¹ Kwerendę prowadziłam w ramach projektu „Edycja krytyczna listów Elizy Orzeszkowej – tom XI „Listów zebranych” Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Umiejętności.

² Materiały dotyczące białoruskich terenów dawnej Rzeczypospolitej, wyekscerpowane w trakcie kwerendy w Archiwum MEK, przedstawiłam w artykule Materiały do badań gwar z terenów dzisiejszej Białorusi w zbiorach Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie, który ukaże się w tomie *Studia Dialektologiczne V*, Kraków, 2019.

³ Wynikiem tego projektu, którego celem była ekscerpca archiwaliów i muzealiów MEK pochodzących z białoruskich terenów dawnej Rzeczypospolitej, będzie publikacja książkowa zawierająca także pierwszą edycję omawianego tu rękopisu.

w prawym górnym rogu napis długopisem: „Dar Wandalina Szukiewicza z Naczy r. 1913, poz. 72 Ks. Darów” oraz numery 308–311, a na dole pieczętę MEK. Dokument jest napisany w języku polskim i opatrzony tytułem: „Spis przedmiotów, noszonych i używanych przez ludność gminy koniawskiej powiatu lidzkiego guberni wileńskiej, w oryginałach i modelach, zebranych i przesłanych do Muzeum Etnograficznego w Krakowie, przez W. Szukiewicza”. Dokument jest pisany piórem, składa się z dwóch dwustronnicowych liniowanych karek A4, trochę zniszczonych w miejscach zgięcia papieru (można przypuszczać, że dokument długo był przechowywany w stanie złożonym) oraz po brzegach; zawiera wykaz 61 pozycji przedmiotów przekazanych w 1913 r. przez W. Szukiewicza do Muzeum Etnograficznego w Krakowie. Wstępna praca z dokumentem⁴ pozwoliła na wniosek, że jest to autograf samego W. Szukiewicza, ponieważ takiego szczegółowego opisu przedmiotów, łącznie z zapisem nutowym dźwięków wydawanych przez trąbę pastuszą, nie mogła by dokonać osoba postronna. Za tym wnioskiem przemawiał także fakt, że prawie przy każdym obiekcie podano jego nazwę gwarową używaną przez ludność miejscowości, z której pochodzi. Po zgłoszeniu dokumentu do Archiwum MEK z prośbą o sprawdzenie jego pochodzenia drogą porównania numerów ciągłych ustalono, że jest to część korespondencji Seweryna Udzieli, pierwszego dyrektora Muzeum Etnograficznego. Prawdopodobnie dokument „opuścił” Archiwum przed procesem digitalizacji, ponieważ nie ma go w wersji cyfrowej. Rękopis bez wątpienia jest niezwykle ciekawym dokumentem, zarówno ze względu na szczegółowe opisy o wartości etnograficznej, jak i materiał gwarowy.

Przekazane przez W. Szukiewicza przedmioty kolekcji pochodzą przeważnie, jak zaznacza darczyńca, z gminy koniawskiej. Starostwo koniawskie od 1569 r. znajdowało się w składzie powiatu lidzkiego województwa wileńskiego Wielkiego Księstwa Litewskiego Rzeczypospolitej Obojga Narodów. W 1775 r. zostało nadane jako nagroda Konstantemu Brzostowskiemu, Podskarbiemu Wielkiego Księstwa Litewskiego. Gmina koniawska była w składzie powiatu lidzkiego (który w dwudziestolecie międzywojennym administracyjnie należał do województwa nowogródzkiego) do 1 lipca 1925 r., kiedy to z części obszaru gminy Koniawa utworzono nową gminę Orany, obecnie na terenie Litwy. 1 lipca 1926 r. roku gminę koniawską przyłączono do powiatu wileńsko-trockiego w województwie wileńskim, a zniesiono z dniem 3 czerwca 1930 r., włączając cały jej obszar do gminy Orany. Obecnie Nacza i okolice znajdują się w składzie rejonu werenowskiego obwodu grodzieńskiego, blisko miasteczka Raduń, na Białorusi, przy granicy z Litwą. Przy kościele w Naczy znajduje się grobowiec rodowy Szukiewiczów. Nacza jest znana także jako miejsce pochówku Teodora Narbutta, autora „Dziejów starożytnych narodu litewskiego”. Jego syn, Ludwik Narbutt, przywódca powstania styczniowego w powiecie lidzkim i najbardziej znany dowódca na Wileńszczyźnie, już w lutym 1863 r. zorganizował oddział partyzancki, w którym między innymi walczył znany malarz Elwiro Andriolli, i poległ podczas boju pod Dubiczami koło Naczy.

Wandalin Szukiewicz ciągle nieznany

Rękopis znajdujący się w posiadaniu MEK jest cenny także z tego powodu, że mimo wielu zasług W. Szukiewicza dla etnografii i archeologii nadal pozostaje on nieznany szerokiemu gronu polskiej społeczności, a czasem nawet fachowcom.⁵ Postrzegany przez specjalistów jako przede wszystkim archeolog, nie został on uwzględniony w leksykonie etnografów polskich⁶ (*Etnografowie i ludoznawcy polscy* 2002-2014), a w Internecie figuruje często jako zasłużony badacz... litewski,⁷ z pewnością ze względu na położenie administracyjne jego majątku i terenów eksploracyjnych.

⁴ Wówczas nie miałam możliwości dokonania porównania grafologicznego pisma W. Szukiewicza, ponieważ pracownicy Archiwum MEK zapewnili o nieposiadaniu jakiegokolwiek jego autografu. Dopiero kilka miesięcy później odnalazłam kolejny list z podpisem Szukiewicza i wtedy już miałam absolutną pewność.

⁵ Jedyna naukowa synteza dokonał W. Szukiewicza, autorstwa łódzkiej badaczki Marii Magdaleny Blombergowej (Blombergowa 2010), ukazała się w serii „Znani Lidzianie”. O jego pracach archeologicznych pisała rosyjska archeolog Frida Gurewicz badająca pogranicze bałtycko-słowiańskie (Гуревич 1962). Na Białorusi ukazała się popularnonaukowa pozycja Leonida Ławresza (Ляўрэс 2014) będąca syntezą biografii W. Szukiewicza i traktująca o nim jako badaczu białoruskim.

⁶ Pomimo zbierania kolekcji muzealiów W. Szukiewicz spisywał także od okolicznego ludu wierzenia i praktyki ludowe, które uczynił przedmiotem odrębnego artykułu.

⁷ Zauważę, że W. Szukiewicz nie został przyjęty na studia w Warszawie, ponieważ mówił tylko po polsku i nie władał językiem rosyjskim w stopniu umożliwiającym podjęcie studiów.

Tymczasem W. Szukiewicz był nie tylko niestrudżonym badaczem, ale również aktywnym działaczem na rzecz lokalnej społeczności, nieustannie troszczącym się o poprawę warunków życia chłopów i rozumiejącym wartość kultury ludowej. Po jego śmierci Julian Talko-Hrynciewicz w nekrologu zamieszczonym na łamach „Przeglądu Archeologicznego” napisał:

Wśród długich lat zmierzchu, kiedy zdawało się, że wszystko się zmówiło, aby wyludnić kraj z inteligencji, a brak szkół podtrzymywał analfabetyzm, pozostawała praca jedynie oświatowa, której podejmowały się jednostki z narażeniem się osobistym. Ś. p. Szukiewicz prowadził tę pracę w swej okolicy (Przełęcz 1919: 81-83).

A przecież swe wielkie dzieło czynił mimo braku zrozumienia wśród okolicznych ziemian i nawet najbliższej rodziny, prowadząc badania i publikując ich wyniki własnym wysiłkiem. Wsparcie finansowe od Imperatorskiej Akademii Nauk na badanie kurhanów i cmentarzysk dostał znacznie później, po licznych publikacjach. Sam W. Szukiewicz oceniał swą tytaniczną pracę bardzo skromnie. W liście do S. Udzieli, dyrektora Muzeum Etnograficznego, pisał: „Pracuję wprawdzie szczerze, ale w warunkach bardzo nieprzyjaznych, i na głębie dziewiczej prawie, więc rezultaty prac moich są nikłe bardzo” (I 1892, RKP_109).⁸ O warunkach pracy badacza i jego poświęceniu świadczy kolejny fragment:

Trzeba tu wszystko odkrywać, zdobywać krok za krokiem teren do badań, nie mając nie tylko żadnej pomocy, lecz najmniejszego poparcia. Jedyne, co mię podtrzymuje, broniąc od zniechęcenia, to przekonanie, że bądź co bądź ratuję od zupełnego unicestwienia ślady naszej przeszłości, które zacierają się, nikną z dniem każdym (I 1892, RKP_109, 110).

Kolekcja Wandalina Szukiewicza w MEK

Jak można wnioskować z cytowanego listu W. Szukiewicza z 1892 r., zbieranie kolekcji rozpoczął już wówczas: „Marzeniem jest moim, ażeby chociaż ten zakątek Litwy, gdzie ja mieszkam, był w Muzeum reprezentowany w kompletnej – o ile można – postaci. Toteż powoli zbieram, co się da, a jak zbiorę, nie omieszkam przesłać do Krakowa” (I 1892, RKP_110).

Przekazana w 1913 r. kolekcja była – jak wynika z kwerendy ksiąg inwentarzowych – jedną z najliczniejszych przekazanych przez pojedynczych darczyńców dla MEK w okresie jego powstania. Jednym z powodów tego były również, jak mogę przypuszczać, bliskie, ciepłe kontakty W. Szukiewicza z bratem stryjecznym, Maciejem Szukiewiczem, swego czasu kustoszem Muzeum Narodowego w Krakowie. W. Szukiewicz współpracował także z J. Talko-Hrynciewiczem, jednym z pomysłodawców muzeum, o czym ten ostatni wzmiankuje w swych listach, wspominając, że gościł u W. Szukiewicza w Naczy, gdzie „wspólnie badali niektóre cmentarzyska”.

Aleksandra Jacher-Tyszkowska w artykule *Zbiory Muzeum Etnograficznego w Krakowie* pisze o przekazaniu „61 okazów stroju i przedmiotów codziennego użytku [...] wraz dokładnymi objaśnieniami dotyczącymi pochodzenia, funkcji oraz wykonawców” (Jacher-Tyszkowska 1967: 213-251), powołując się na list W. Szukiewicza w Archiwum MEK.⁹ Moje badanie wykazało, że przy wpisywaniu obiektów do Księgi Inwentarzy (dalej: KI) z nieznanych przyczyn niektóre z nich łączono bądź w ogóle pomijano. Tak więc z 61 obiektów z wykazu W. Szukiewicza w KI jest wpisanych tylko 49, do tego w innej kolejności, niż zapisał sam W. Szukiewicz. W sześciu przypadkach (nr inw. 2341 (35 u W. Szukiewicza), 2342 (25), 2343 (24), 2347 (22), 2350 (41), 2351 (59)) obiekty znajdujące się na liście W. Szukiewicza z 1913 r. zostały wpisane do KI jako przekazane w 1912 r. (wtedy przekazał kolekcję pasów), a dwa obiekty (nr inw. 2336 (54), 2337 (55)) są w KI wpisane jako dar S. Udzieli. W dwóch przypadkach obiekty odnotowane w KI jako dar W. Szukiewicza nie figurują na sporządzonej przez niego liście: nr inw. 2109, „pudełko drewniane” i nr inw. 2138, „model warsztatu tkackiego”. Należy zaznaczyć, że wpisy kolekcji W. Szukiewicza do KI czasem poszerzają opis przedmiotu dotyczący jego kształtu lub sposobu wykonania, ale przy tym pomijają kwestie użytkowania odnotowane przez W. Szukiewicza (na przykład obszerny, interesujący ko-

⁸ Przy listach są podane sygnatury Archiwum MEK.

⁹ Pozwala to na stwierdzenie, że w 2. połowie lat 60. XX w. dokument, będący przedmiotem tego artykułu, jeszcze znajdował się w zasobach Archiwum.

mentarz dotyczący *sochy*, nr 45 na jego liście, lub *dyby*, obiekt 36). Nieraz obiekty były wpisywane pod nazwą ogólnopolską (np. nr inw. 2117: *maglownica*; u W. Szukiewicza nr 27: *magielki*) lub w ogóle bez nazwy mimo podania w oryginale jej wersji gwarowej (nr inw. 2120: *przyrząd do zwi-
jania nici w kłębek*; u W. Szukiewicza nr 33: *wiórek*). Ze względu na to, że rodzinna miejscowość W. Szukiewicza Nacza należała do diecezji wileńskiej, w KI często się pojawia określenie „litewski” w stosunku do przekazanych obiektów. Ciekawym przykładem może tu być wpis nr inw. 2517: *Korale bursztynowe, kuliste, spłaszczone, różnej wielkości, używane przez Litwinki powszechnie przed kilkudziesięciu laty*, wtenczas jak Szukiewicz obiekt pod nr 53 opisuje jako *dwa sznurki paciorków bursztynowych, noszonych jeszcze przed laty kilkudziesięciu powszechnie* — bez wskazywania jakiegokolwiek narodowości.

Leksyka gwarowa

Omawiany w tym artykule rękopis, jak już zostało zaznaczone, nigdy nie był przedmiotem badań, poza powołaniem się nań w przedstawieniu historii kolekcji muzealnej. Warto jednak zwrócić uwagę, że jest cennym źródłem nie tylko etnograficznym, ale także dialektologicznym, ponieważ przy większości obiektów¹⁰ W. Szukiewicz podaje w nawiasie ich nazwę gwarową, pisaną łacinką, z oznaczeniem sylaby akcentowanej.

Terytorium, z którego pochodzi zebrana przez W. Szukiewicza kolekcja, to pojaćwieskie tere-
ny pogranicza bałtycko-słowiańskiego (Safarewicz 1967: 15-63) o złożonym przebiegu osadnictwa. W IX – XI w. postępował tu proces sławizacji zatrzymany w XII w. przez ekspansję litewską się-
gającą Lidy, a w XV – XVI w. dotarł prąd osadniczy mazowieckiej drobnej szlachty zagonowej, a następnie budników mazowieckich (Bednarczuk 2010: 45-47). We wspomnianym już nekrologu po
śmierci W. Szukiewicza J. Talko-Hryncewicz odnotował, że tereny w okolicach Naczy to „odwieczna
etnograficzna granica białorusko-litewska dwóch kultur, często spleciona z tradycjami polskimi”.
Wynikiem tych procesów osadniczych był m.in. niejednorodny substrat językowy. Alojzy Zdani-
kiewicz w swych pracach o języku polskim na Kresach Wschodnich stwierdzał: „Zbyt splecione ze
sobą i zbyt powikłane były losy narodów związanych z tymi ziemiami, by uznać język tylko jednego
z nich za odwieczny substrat, na którym nawarstwiały się czasowo języki pozostałych narodów”
(Zdaniukiewicz 1992: 276). Materiał zawarty w omawianym rękopisie rejestruje żywą gwarę. Jest
to niezwykle cenne tym bardziej, że wskutek złożonych losów historycznych tych terenów nie pro-
wadzono tu na szeroką skalę naukowych badań dialektologicznych. Eksploracje z pewnością utrud-
niało także to, że Nacza i okoliczne wsie leżą na obszarze Puszczy Nackiej. W *Дыялекталагічным
атласе беларускай мовы* (1963) został uwzględniony tylko jeden punkt z okolic Naczy, w *Слоўніку
беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча* (1979-1986) nie ma materiału
z żadnej z wymienionych przez W. Szukiewicza miejscowości. Zatem odnotowane w rękopisie lekse-
my mogą być podstawą do uwag językowych nad miejscową gwarą, tym bardziej że W. Szukiewicz
podaje dokładną lokalizację każdego obiektu i, co za tym idzie, leksemu gwarowego. Zwraca uwagę,
że są to toponimy o etymologii zarówno słowiańskiej: Budniki, Budy, Czepiełun, Kowale, Ogrodniki,
Prawda, Rudnia, jak i litewskiej: Drućminy, Gineli, Hołodziszki, Nacza, Sołtaniszki. Potwierdza
to fakt wzajemnego przenikania się żywiołów bałtyckiego i słowiańskiego, jak również świadczy
o dotarciu tu osadnictwa budników mazowieckich.

Przy opracowaniu rękopisu postanowiłam zbadać, czy leksyka gwarowa zarejestrowana przez
W. Szukiewicza posiada świadectwa nakładania wpływów językowych i w jakim stopniu materiał
leksykalny rękopisu może się przyczynić do badania gwar białoruskich. W tym celu wyekscerpowa-
ne leksemy gwarowe zweryfikowałam w białoruskich i polskich korpusach językowych, uwzględ-
niając tylko te, które zawierają słownictwo z obszaru dzisiejszego pogranicza polsko-białorusko-li-
tewskiego. Z korpusów białoruskich to: 1) *Дыялекталагічны атлас беларускай мовы* (ADJB),¹¹

¹⁰ Tylko 16 z 61 obiektów nie posiada nazwy gwarowej.

¹¹ Rozwiązania wszystkich skrótów zostały umieszczone na końcu artykułu. Z materiałów ADJB uwzględniono tylko te, które posiadają lokalizację z okolic Naczy.

2) *Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе награнічча* (SlPogr): 38 tys. leksemów zebranych przez białoruskich, polskich i litewskich badaczy; 2) *Матэрыялы да слоўніка Гродзенскай вобласці* Tatiany Sciaszkowicz (SciaszMat): około 10 tysięcy leksemów zbieranych w ciągu dwudziestu lat we wszystkich rejonach obwodu,¹² w tym jednostki zarówno o zasięgu regionalnym, jak i ogólnie białoruskim, i *Слоўнік Гродзенскай вобласці* (SlSciasz) tejże autorki zawierający leksykę niepoświadczoną w poprzednim słowniku; 3) *Слоўнік рэгіянальнай лексікі Гродзеншчыны* (SlGr): 2020 leksemów niezarejestrowanych w poprzednich słownikach; 4) *Скарбы народнай мовы* Apanasa Cychuna¹³ (SlCych): blisko 10 tys. regionalnych leksemów. Stopień upowszechnienia badanych leksemów w polszczyźnie ukazują przez odnotowanie, w których źródłach leksykograficznych języka polskiego zostały poświadczone i w jakim znaczeniu. W tym celu materiał badawczy został zweryfikowany w następujących źródłach polskich: 1) zasoby Kartoteki Słownika Gwar Polskich (KSGP); 2) *Atlas Gwar Wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny* (AGWB); 3) *Słownik dialektu knyszyńskiego* Czesława Kudzinowskiego¹⁴ (Kudz); 4) opracowanie Alojzego Zdaniukiewicza *Gwara Łopatowszczyzny. Fonetyka, fleksja, słownictwo* (ZŁ). Uwzględniłam również następujące historyczne źródła leksykograficzne: *Słownik języka polskiego* Aleksandra Zdanowicza (SWil), *Słownik języka polskiego* Jana Karłowicza (SW), *Словарь белорусского наречия* Iwana Nosowicza (SN) oraz materiał leksykalny z lat 1851-1874 z działu rękopisów biblioteki naukowej Uniwersytetu Wileńskiego, opracowany przez białoruskiego językoznawcę Iwana Jaszkińa (JL). Poniżej zamieszczam wykaz leksemów gwarowych¹⁵ wyekscerpowanych z rękopisu, które na potrzeby artykułu podaję w kolejności alfabetycznej, z wyjaśnieniem desygnatów autorstwa samego W. Szukiewicza¹⁶ oraz zestawieniem materiału słownikowego.¹⁷

Abory ‘sznurowadła do łapci’

lit. *аб'оры*¹⁸

SlPogr I 38: *аб'оры* ‘sznurowadła do łapci’, iw., wil.; SciaszMat 12: *аб'ора*, ostr. Por. pol.: SW III 494: *obora* ‘cienki sznurek do przywiązywania łapci do nóg’; AGWB IX 240: *abora* ‘sznur do wiązania łapci lykowych’.

Baran'a ‘brona’

lit. *баран'а*

SlPogr I 168: *баран'а*, wil.; SciaszMat 46: *баран'а*. Por. pol.: SWil I 112: *brona* ‘narzędzie rolnicze do bronowania roli’; SW I 208: *brona* ‘narzędzie rolnicze do włóczenia roli’.

Barazn'a ‘skiba ziemi’

lit. *баразн'а*

SlPogr I 167: *баразн'а* ‘skiba, wąska grządka’, weren., wil.; SciaszMat 46: *баразн'а* ‘bruzda’, ostr. Por. pol.: AGWB VIII 26: *barazna* ‘bruzda’.

Bulaŭka ‘bijak, część cepa’

lit. *біч*

AGJB m. 258: *біч* z tym desygnatem; SlPogr I 235: *булаўка* ‘bijak, część cepa’, ostr., weren.

¹² Obwód grodzieński został ostatecznie utworzony w 1954 r., weszła do niego także ziemia lidzka, na której leży Nacza.

¹³ Słownik zawiera słownictwo wyłącznie z rejonu grodzieńskiego, jednak czynię go źródłem porównawczym, ponieważ ten obszar również znajduje się w sferze wpływów bałtycko-słowiańskich.

¹⁴ Knyszyn i okolice znajdujące się w województwie podlaskim również są obszarem nakładania się wpływów osadniczych, a zatem językowych; ponadto przez te tereny przemieszczało się na ziemię grodzieńską i lidzką osadnictwo mazowieckie.

¹⁵ Pomijam dwa z nich, aksamitka ‘kołpak weselny, wkładany przez Białorusinki przy ślubie’ i tkanka ‘obręcz często ozdobiona bogato, wkładany przez Białorusinki na głowę dla podtrzymania spłotu warkoczy’, ponieważ obiekty pochodzą z innego regionu, ze wsi Puciłkowicze powiatu borysowskiego guberni mińskiej.

¹⁶ Są to skrócone cytaty z omawianego rękopisu.

¹⁷ W przypadku, jeżeli źródło leksykograficzne poświadcza zarejestrowany w rękopisie leksem (ewentualnie formę) w tym samym lub podobnym znaczeniu.

¹⁸ Formy literackie języka białoruskiego podaje za Тлумачальным слоўнікам беларускай літаратурнай мовы, Мінск, 2002.

Por. pol.: SW I 233: *bulawka* ‘bijak u cepa’; KSGP: *bulawka* ‘część cepa, którą uderza się w snopy’, Gietrzwałd i Szalstry, od przesiedleńców z Trok (Litwa); ZŁ 125: *bulawka*, w tymże znaczeniu.

Cepilnia ‘rękojeść cepa’

lit. *цaпiльня*

AGJB 257: *цaпiльня*; SIPOgr V 377: *цэпiльня*, sok.; SciaszMat 536: *цaпiльня*; SIcych 157: *цaпiўня*. Por. pol.: SWil I 141: *cepisko* ‘rękojeść cepa’; SW I 264: *cepisko*, *cepilek* ‘dzierżak cepowy’; KSGP: *cepilnia* ‘rękojeść cepa, dzierżak’ suw., bp; ZŁ 128: *cepilno*, w tymże znaczeniu; Kudz: *cepisko* ‘rękojeść, do której przywiązuje się bijak’.

Cierlica ‘tarka do lnu’

lit. *цeрнiца*

SIPOgr V 352: *цeрнiца*, ‘narzędzie do tarcia lnu’, troc.; SciaszMat 538: *цeрнiца*, w tymże znaczeniu, weren. Por. pol.: SWil I 169: *cierlica* ‘narzędzie do otlukiwania paździerzki od włókna’; SW I 331: *cierlica*, *cerlica* ‘przyrząd do otlukiwania lnu z paździorów’, troc.; KSGP: *cierlica* ‘narzędzie do tarcia lnu’, szeroko używane; Kudz 139: *cierlica* ‘przyrząd do obijania paździerzki’; AGWB IX 22: *c’ernica* jako ‘podpórka, na której trzepie się włókno lniane’.

Cybuch ‘cybuch’

lit. *мyштyк, цыбyк*

SIPOgr V 368: *цыбyк*, w tymże znaczeniu, solecz.; SciaszMat 540 *цыбyк* ‘element fajki’, szczucz. Por. pol.: SWil I 180: *cybuch* ‘rurka do ciągnięcia tytoniu, którą się w lulkę wsadza, z tureckiego’; SW I 357: *cybuch* ‘rurka, przez którą ciągnie dym z fajki’; KSGP: *cybuch* ‘element fajki’ szeroko, w tym wil.; Kudz 138: *cybuk* ‘fajka’.

Czepiała ‘rączka długa, odejmowana do patelni do pieczenia blinów’

lit. *чапялa*

AGJB m. 251: *чапялa*; SIPOgr V 403: *чапялa*, ostr., smorg.; SciaszMat 546: *чапялa*, zelw.; SN 697: *чeп’ельникъ*, w tymże znaczeniu. Por. pol.: SW I 383: *czepiola* ‘widły, ożóg do wyciągania patelni z pieca, do wysypywania węgla, popiołu itd.’; KSGP: *czepiolka*, *czepiolek*, w tymże znaczeniu, wil.; ZŁ 135: *czepiola*, ‘przyrząd metalowy osadzony na kiju służący do wstawiania i wyciągania z pieca patelni, które są bez rączek’.

Czepiec ‘czepek’

lit. *чап’ец*

AGJB m. 331: *ч’эпак*; SIPOgr V 401, 446: *чэп’ец*, nowogr., ostr., pruż., szczucz.; SciaszMat 545: *чап’ец*; SN 697: *чeп’ецъ*. Por. pol.: SWil I 191: *czepiec* jako oboczna do *czepek* ‘ubranie na głowę kobiet’; SW I 383: *czepiec*, *czepek*, w tymże znaczeniu; KSGP: *czepiec* ‘kobiecie nakrycie głowy’, szeroko.

Czerpak ‘do wody; w chatach zarówno białoruskich, jak i litewskich, zaraz od wejścia do izby, przy drzwiach na prawo, na ławie stoi ceber lub wiadro z wodą i takim czerpakiem, dla użytku każdego spragnionego’

lit. *дyжы кyбак*

SIPOgr V 411: *чап’ак* ‘naczynie do czerpania wody z wiadra’, brasł., post., zdz.; SciaszMat 547: *чап’ак*; SN 698: *чepн’ень*. Por. pol.: SWil I 193: *czerpak* ‘naczynie do czerpania’; SW I 386: *czerpak* ‘naczynie do czerpania, nabierka’; KSGP: *czerpak* ‘naczynie drewniane lub metalowe z trzonkiem lub uchem, służące do czerpania cieczy lub ciał sypkich’ szeroko, w tym suw. i wil.

Dudka ‘piszczałka, fujarka’

lit. *дyдка*

SIPOgr II 100: *дyдка* ‘mała duda, fujarka’, korel.; SN 147: *дyдка* ‘zwykła wiejska fujarka ze zdjętej z drzewa kory lub przedziurkawanego drzewa’. Por. pol.: SWil I 261: *dudka* ‘mała duda, piszczałka’; SW I 579: *dudka* ‘mała duda, piszczałka, fujarka’; ZŁ 142: *dudka* ‘trąbka’; AGWB VI 56: *dutka*, w tymże znaczeniu, lokalizacja na pograniczu z gwarami mazowieckimi; KSGP: *dudka*, w tymże znaczeniu, szeroko.

Hrywienki ‘wicie łożowe’

lit. *кальцо на каце*

ŚlPogr I 489: *грыв'енькі*, ‘wicie łożowe’, weren. Por. pol.: AGWB VIII 34: *hryw'enka* ‘pierścien do mocowania kosi do kosiska’, pñ.wsch. Autorzy Atlasu przypuszczają, że nazwa została przeniesiona z nazwy liny wykonanej z tyka lub witek brzoźowych, którą mocowano różne części narzędzi rolniczych.

Hubka ‘gąbka’ (przy obiektach związanych z paleniem tytoniu)

lit. *žуба*

ŚlPogr I 496: *žубка* ‘wysuszony miąższ huby używany do rozniecania ognia przez krzesanie’, sołecz.; SciaszMat 131: *žуба* ‘materiał z suszonego grzyba do krzesiwa’, ostr.; SN 128: *žубка* ‘żagiew z huby brzoźowej’. Por. pol.: SWil I 409: *hubka* ‘sztucznym sposobem przyrządzona żagiew, czyli drzewny materiał niektórych gatunków grzyba Huby, rosnących na drzewach do rozniecania i przenoszenia ognia’; SW II 59: *hubka*, w tymże znaczeniu; KSGP: *hubka* ‘wysuszony miąższ huby łatwo się tłącym używany do wzniesienia ognia za pomocą krzesiwa i krzemienia’, szeroko, w tym wil.; ZŁ 152: *hubka* ‘wysuszony miąższ huby używany do rozniecania ognia przez krzesanie’; AGWB VI 168: *huba*, w tymże znaczeniu, powszechnie maz., *hubka*, maz., podl., pol.

Kołyśka ‘kołyska’

lit. *калыска*

AGJB m. 247: *калыска* ‘kołyska wisząca’, pñ. zach; ŚlPogr II 382: *калыска*, lidz., sołecz., weren.; SciaszMat 210: *калыска*; SN 242: *кол'ыска*, w tymże znaczeniu. Por. pol.: SWil I 512: *kołyśka* ‘kolebka’; SW II 415: *kołyśka* ‘narzędzie do kołysania, kolebka’; KSGP: *kołyśka*, w tymże znaczeniu, szeroko, w tym wil.; AGWB VI 48, 50: *kołyśka*, *kałyśka* ‘kołyska do kołysania dzieci’, na północ od Narwi.

Kapiałusz ‘kapotka’

lit. *капалюш*

ŚlPogr II 411: *капалюш*, ‘kapelus, nakrycie głowy’, brast., smorg., troc.; SciaszMat 218: *капалюш*, w tymże znaczeniu; JL 175: *капалюшь* ‘nakrycie głowy plecione ze słomy’, grodz. Por. pol.: SWil I 466: *kapelus* ‘nakrycie głowy, ubranie głowy kobiece’; SW II 16: *kapelus* ‘nakrycie głowy, zwykle z filcu albo słomy’; KSGP: *kapelus* ‘męskie nakrycie głowy’; AGWB VI 92: *kapaluš*, ale z innym desygnatem: ‘blaszany kapturek z otworem na płomień w lampie’.

Kapszúk ‘skórzany (woreczek), ściągany, z tytuniem’

lit. *кіс'ет, капіу'ук*

ŚlPogr II 409: *капіу'ук* ‘woreczek na tytoń’, grodz., lidz., ostr., oszm., szczucz.; SciaszMat 217: *капіу'ук* wieloznaczny, w tym ‘woreczek na tytoń’. Por. pol.: SWil I 468: *kapszúk* jako ob. *kapciuch* ‘torba, worek na tytoń, z tatarskiego’; SW II 240: *kapciuch*, *kapszúk* ‘woreczek na tytoń’; KSGP: *kap-szúk* ‘woreczek na tytoń’, południowy wschód i suw.; Kudz 153: *kap'cuł* ‘woreczek na tytoń’; AGWB VI 92: *kapšúk* z innym desygnatem, jako ‘blaszany kapturek z otworem na płomień w lampie’.

Karobka ‘kobiałki, spełniały one rolę kieszeni. Były takie kobiałki z klapą, również wyplatana z kory brzoźowej’

lit. *кош, карзіна*

ŚlPogr II 420: *кар'онка* ‘kosz ze słomy, lipy’, czerw., most., wil.; SciaszMat 220: *кар'обка*, w tymże znaczeniu; ŚlCych 68 *кар'онка* ‘koszyczek’ oraz ‘słomiane naczynie do przechowywania zboża’; SN 247: *кор'оба* ‘naczynie z kory lipowej do przechowywania produktów sypkich’. Por. pol.: SWil I 527: *korobka* ‘pudełko z kory’; SW II 477: *korobka* ‘pudełko słomiane na krupy’; KSGP: *korobka* ‘koszyczek’, wschodnie; Kudz 157: *koropka* ‘koszyczek’; AGWB VIII 28: *karopka* ‘naczynie służące do przechowywania różnych produktów sypkich, także słomiane naczynie, z którego siano zboże’.

Kastrycyca ‘paździerz’

lit. *кастр'ыца*

ŚlPogr II 434: *кастр'ыца*, szczucz., weren.; SciaszMat 223: *кастр'ыца*; SN 248: *костр'а*. Por.

pol.: SWil I 532: *kostrzyca* ‘części połamane rdzenia lnu lub konopi’; SW II 493: *kostrzyca* ‘części połamane rdzenia lnu lub konopi, paździerz’; AGWB VIII 132: *kastryca* jako pochodna od *kostry* ‘paździerz’, Polska środkowa, przy granicy wschodniej.

K'oŭsz' ‘do picia wody, daje się zamieścić na krawędzi cebra’

lit. *конаўка, коўш*

SlPogr II 508-509: *коўш*, solecz., weren., wil.; SN 240: *ковшъ* ‘drewniany czerpak z rączką’; JL 178: *коўш*. Por. pol.: SWil I 536: *kousz* jako ob. *kusz* ‘naczynie do picia, kubek’; SW II 650: *kousz*, *kusz*, *kauszyk* ‘naczynie do napoju, kubek, czasza, czerpak’; KSGP: *kowsz*, w tymże znaczeniu, szeroko.

K'oŭsz' ‘szufla w kształcie dużego czerpaka, do brania zboża z zasieków lub z kubła’

lit. *ушфлік*

Brak poświadczeń leksemu z tym desygnatem w opracowanych źródłach

Kresiwo ‘krzesiwo’

lit. *крас'ала, кр'эіва*

SlPogr II 549: *крэсі'о*, smorg., szczucz., wil., zdz.; SciaszMat 246: *кр'эіва*, weren.; SlCych 73: *kracie'o*; SN 252: *кр'есиво*. Por. pol.: SWil I 556: *krzesiwo*, *krzos* ‘wszelkie narzędzie służące do wydobywania ognia’; SW II 593: *krzesiwo*, *krzesidło*, *krzos* ‘narzędzie służące do krzesania, wydobywania ognia, zwykle ze stali, która uderzona o krzemień, wydaje iskry’; KSGP: *kresiwo*, ‘krzesiwo’, siedl.

Kudziel ‘kądział’

lit. *кудз'еля*

SlPogr II 554: *кудз'еля*, weren., wil.; SciaszMat 248: *кудз'еля*; SN 257: *кудзеля*. Por. pol.: SWil I 483: *kądział* ‘len albo wełna przywiązana do kądzieli, przyrządu do przędzenia nici’; SW II 310: *kądział* ‘len albo wełna obwiniona na kręziel i przymocowana nicią’; KSGP: *kudziel* ‘kądział’ Ziemię Zachodnie, od przesiedleńców; ZŁ 158: *k^mdziela*, w tymże znaczeniu; AGWB IX 36: *kudziel*, w tymże znaczeniu.

Laski ‘pręty leszczynowe’ (jako mocowanie części sochy)

lit. *ланка*

SlPogr II 721: *ляска* ‘listewka w drewnianej broni’, wil. Por. pol.: SWil I 578: *laska* ‘pręt’; SW II 688: *laska* ‘kij, część pługa po lewej stronie’; KSGP: *laski* ‘poprzeczna listwa u brony’, siedl.; AGWB VI 148: *laski*, ale z innym desygnatem, jako ‘żelazne pręty paleniska w kuchni’, na pograniczu z gwarami mazowieckimi.

Lichtar ‘dawniej używany do świeczek łojowych domowego wyrobu’

lit. *свечник*

SlPogr II 663: *ліхт'ар* ‘przyrząd do oświetlania’, post., wil.; SciaszMat 265: *ліхт'арня* ‘lampa’; SlCych 80: *ліхт'ар* ‘podstawa pod świecę’; SN 269: *лихт'аръ* ‘świecznik’. Por. pol.: SWil I 588: *lichtarz* ‘świecznik, z niem.’; SW II 734: *lichtarz* ‘podstawa do świecy, świecznik, z niem. Leuchter’; KSGP: *lichtar* (SLit), *lichtarek*, *lichtarka* *lichtaro* ‘podstawa pod świecę’, maz.

Lulka ‘fajka’

lit. *люлька*

SlPogr II 704: *люлька* ‘fajka’, iw., post.; JL 184: *люлька* ‘fajka’, oszm. Por. pol.: SWil I 600: *lulka* ‘fajka do palenia tytoniu, z tur.’; SW II 777: *lulka* ‘część fajki, w którą wkłada się tytoń, pięta; cybuch z pięta, fajka, tur. *lülé*, prs. *lula*’; KSGP: *lulka* w tymże znaczeniu, szeroko, w tym wil.; Kudz 161: *lulka* w tymże znaczeniu; ZŁ 166: *lulka*, w tymże znaczeniu; AGWB VI 50, 194 *lulka* z innym desygnatem, jako ‘kołyska na biegunach’ i ‘dolna obsada mlona w żarnach’.

L'apci ‘łapcie z łyka’

lit. *ланці*

SlPogr II 620: *ланці*, wil., nowogr., brasł., grodz.; SciaszMat 258: *ланці*; JP 183: *ланці*, wil. Por. pol.: SWil I 605: *łapeć* ‘obuwie z kory cienkiej drzewnej uplecione’; SW II 795: *łapeć* ‘obuwie z łyka’; KSGP: *łapci*, w tymże znaczeniu, wil.; AGWB IX 236: *łapc'i* ‘łapcie wyplatane z łyka’.

Maždžer ‘moździerz’

lit. *см'упка*

ŚlPogr III 10: *маждж'эр*, smorg., lidz.; SciaszMat 275: *маждж'эра*, iw.; ŚlCych 88: *м'ожджар*; SN 287: *можджеръ*. Por. pol.: SWil I 683: *moździerz* ‘naczynie do tłuczenia rzeczy kruchych, do miażdżenia rzeczy włóknistych’; SW II 1053: *moździerz*, *moździerz* ‘naczynie do tłuczenia, miażdżenia’.

Nakr'yŭka ‘nakrywka fajki’

lit. *века*

ŚlPogr III 155: *н'акрыўка* ‘do nakrywania czegoś’, grodz., lidz., wil.; SciaszMat 304: *накр'ыўка*. Por. pol.: SWil I 717: *nakrywa* ‘wierzch do nakrywania czegoś’; SW III 87: *nakrywa*, *nakrywka* ‘wierzch, wieko do przykrycia czego, pokrywa’; KSGP: *nakrywka* ‘nakrywka do garnków’, Kudz 167: *nakryfka*, w tymże znaczeniu.

Nar'ohi ‘narogi, część sochy’

lit. *лям'еи*

AGJB m. 255: *лям'еи*, *нар'ог* (tylko w jednym punkcie); ŚlPogr III 175: *нар'ог* ‘część sochy’, lidz., ostr., solecz., smorg., weren., wil.; SciaszMat 307: *нар'ог*, w tymże znaczeniu; SN 317: *нар'огъ* ‘lemiesz, sośnik’, grodz., kow., wil.; JL 190: *нар'ог*, w tymże znaczeniu, wil. Por. pol.: SWil I 733: *narog*, *naróg* jako prow. ob. *sośnik* ‘żelazo, którym są okuje końce wideł u sochy zapuszczające się w ziemię’; SW III 151: *naróg*, *narogi* ‘zab żelazny u sochy’; KSGP: *narogi*, w tymże znaczeniu, szeroko; ZŁ 174: *narahi* ‘część sochy, która ryje ziemię’; AGWB VIII 94: *nar'oŭ* ‘lemiesz pługa’, płn. zach.

Opołonik ‘duża łyżka, służy do nalewania jedzenia z garnka do misy’

lit. *апат'онік*

ŚlPogr I 84: *апат'онік*, weren.; SciaszMat 29: *апат'онік*, weren. Por. pol.: SW III 808: *opołonik* ‘warząchew’; KSGP: *opołonik*, w tymże znaczeniu, na pograniczu wschodnim.

Palcz'atki ‘rękawice z 5 palcami’

lit. *пальч'атка*

ŚlPogr III 369: *пальч'атка*, z tymże znaczeniem, ostr. Por. pol.: SWil II 957-958: *palczatka* jako prow. ‘na Litwie rękawica mająca na każdy palec osobną przegródkę’; SW IV 16: *palczatka* ‘rękawiczka o pięciu (nie o jednym) palcach’; KSGP: *palczatka* ‘rękawiczka, w przeciwstawieniu do rękawicy o jednym palcu’, na pograniczu wschodnim; Kudz 175: *palcatka*, ale z innym desygnatem, jako ‘rękawica o jednym palcu’; ZŁ 183: *palczatka* ‘rękawiczka z pięcioma tzw. „palcami”’.

Piarśc'ionki ‘pierścionki zaręczynowe’

lit. *нярсу'ёнак*

ŚlPogr IV 218: *нярсу'ёнак*, ‘mały pierścień, obrączka’, smorg., szczucz., weren.; SN 412: *непсу'ёнокъ* ‘mały pierścień’. Por. pol.: SWil II 999: *pierscionek* ‘mały pierścień, obrączka’; SW IV 159: *pierscionek* ‘pierścień zaręczynowy, obrączka ślubna’.

Podp'iatka ‘podpórka, część sochy’

Brak poświadczeń leksemu z tym desygnatem w opracowanych źródłach.

Policy ‘okładnice, część sochy’

lit. *нал'іца (у саче)*

AGJB m. 256: *нал'іца*; ŚlPogr IV 42: *н'олица*, ‘odkładnica pługa’, pruż.; SciaszMat 342: *нал'іца*; SN 461: *н'олиця* ‘żelazna łopatka sochy’. Por. pol.: SWil II 1019: *polica* ‘deska nieco zakrzywiona, osadzona powyżej sośnika w sosze, służąca do odwracania skiby poderwanie sośnikami’; SW III 608, IV 532: *polica* ‘odkładnica, deska, na którą ziemia, lemiesz albo naradnikiem podniesiona, po niej się spuszcza i na bok układa’; KSGP: *polica* ‘odkładnica pługa’, na pograniczu wschodnim; ZŁ 189: *polica*, *palica* ‘część pługa służąca do odwracania i odkładania skib odciętych lemieszem’; AGWB VIII 24: *polica*, *palica* ‘odkładnica pługa’.

Pościałka ‘płachta’lit. *n'ocųłka*

ŚlPogr IV 56: *n'ocųłka*, ‘prześcieradło samodzielne’ smorg., szczucz., troc., weren., wil.; SciaszMat 383: *n'ocųłka* ‘płachta, narzuta na łóżko’, weren.; SN 483: *n'ocųłka* ‘prześcieradło słane zamiast narzuty na łóżko’. Por. pol.: ŚWil II 1154: *pościałka* jako ‘mała pościel’; SW IV 786: *pościałka* ‘płachta, cienka wełniana tkanina w pasy kolorowe’; KGSP: *pościałka*, w tymże znaczeniu; AGWB VI 26: *p'os'c'ılka* ‘prześcieradło samodzielne’.

Pralnik ‘kijanka do bielizny’lit. *pr'alnik*

AGJB m. 252: *pr'al'nyk*; ŚlPogr IV 89: *pr'al'nyk*, troc.; ŚlSciasz: *pr'al'nyk*, weren.; SN 493: *pr'an'nyk* ‘wałek do bicia bielizny podczas mycia’. Por. pol.: ŚWil II 1191: *pralnik* ‘drewniane narzędzie do prania bielizny, do uderzania po niej przy myciu’; SW IV 971: *pralnik* ‘kijanka’; KGSP *pralnik* ‘kijanka do bielizny’ suw., sejn., nowogr., bp; ZŁ 192: *pranik* ‘drewniany przyrząd do prania bielizny w rzece na kładce i do młócenia lnu, kijanka’; AGWB VI 68: *pranik*, ale z desygnatem tylko ‘narzędzie do trzepania włókna lnianego’.

Prasnica ‘prząśnica’lit. *pr'asniųa*

ŚlPogr IV 97: *pr'asniųa*, grodz., szczucz., weren., wil.; SciaszMat 390: *pr'asniųa*, weren. Por. pol.: ŚWil II 1214: *prząśnica* ‘narzędzie, do którego przywiązują len, konopie przeznaczone do przędzenia’; SW V 17: *prząśnica*, *prząślica* ‘część kołowrotka, do której przywiązują to, co przędzą’; AGWB IX 40: *prasn'ica* ‘podstawka do przędzy’.

Przetyczka ‘przetyczka do fajki’

Tylko w źródłach polskich: ŚWil II 1269: *przetyczka* ‘narzędzie do przetykania, czyszczenia czego; przetyczką do fajki’; SW V 227: *przetyczka* ‘narzędzie do przetykania fajki, drut do przetykania cybucha’.

Pukałka ‘wiatrówka, zrobiona przez wykręcenie serca z młodej sośniny. Zabawka chłopców wiejskich’

Tylko w źródłach polskich: ŚWil II 1328: *pukawka* jako żart. ‘mała strzelba’; SW V 429: *pukawka* ‘zabawka dziecięca, cewka bzoza do strzelania głębem kapuścianym lub ziemniaczanym’; KGSP: *pukawka*, w tymże znaczeniu; Kudz 187: *pukafka* ‘strzelba’.

Rahacz ‘rogacz, część sochy’lit. *paž'ach*

ŚlPogr IV 236: *paž'ach* ‘część sochy’, iw., solecz., weren., wil.; SciaszMat 411, ŚlSciasz 597: *paž'ach* ‘widły drewniane z żelaznymi narogami, do nakładania gnoju na wóz’, weren.; ŚlCych 119: *paž'ach*, ale z innym desygnatem, jako ‘narzędzie do wstawiania i wyjmowania garnków z pieca’; SN 564: *p'ogacz*, z desygnatem: ‘1. kij, 2. drążek’. Por. pol.: ŚWil II 1358: *rogacz* ‘koniec drzewa zwykle sosnowego lub świerkowego wykopanego z dwoma, poziomo rosnącymi korzeniami a służącego do wkładania sochy z osadzonymi na niej sosznikami (narogami); te dwa korzenie służą zamiast rękojeści do trzymania i kierowania sochy’; SW V 551: *rogacz* ‘grądział u sochy z dwiema rękojeściami, na którą wzięto młody świerk lub sosnę z dwoma korzeniami o odpowiednich kierunkach’; KGSP: *rohacz* ‘część sochy, rogacz’, szeroko; ZŁ 195: *rahacz* ‘część sochy, rogacz’.

Rezgini ‘siatka do noszenia siana na kabłakach leszczynowych’lit. *p'ėzginy*

AGJB m. 254: *p'ėzginy*; ŚlPogr IV 330: *p'ėzgini*, ostrow., smorg., solecz., weren., wil.; SciaszMat 431: *p'ėdzgini*. Por. pol.: ŚWil II 1353: *rezginy*, prow. ‘dwa łąki drewniane, zaplecione sznurkami, pomiędzy którymi zakłada się siano lub słoma do przenoszenia’; SW V 526: *rezgina*, *rezginy* ‘dwa zaplecione sznurami łąki drewniane, pomiędzy które zakłada się siano lub słoma do przenoszenia’; KGSP: *rezginie*, w tymże znaczeniu, wil.; ZŁ 196: *r'ėzginy*, *r'ėzgini* ‘przyrząd do noszenia siana, słomy itp., składający się z dwóch leszczynowych kabłaków i sznurów’.

Rukaw'icy 'rękawice'

lit. *рукавіцы*

ŚlPogr IV 312: *рукавіца*, oszm., szczucz.; SciaszMat 428: *рукавіца*, weren. Por. pol.: SWil II 1354: *rękawica* 'część ubioru do okrycia palców, dłoni i grzbietu ręki do pokrętu'; SW V 534: *rękawica* 'wielka rękawiczka'; AGJB m. 333: *рукавіцы*.

Sach'a 'socha'

lit. *сax'a*

ŚlPogr IV 375: *сax'a*, ostrow., weren., wil.; SciaszMat 439: *сax'a*, weren.; SIGr 104: *сaxa*. Por. pol.: SWil II 1523: *socha* 'gatunek radła czy pługa, mały pług'; SW VI 256: *socha* 'pierwotny rodzaj radła, cały z drzewa, mający tylko krój i lemiesz żelazne'; KSGP: *socha*, szeroko; AGWB VI 110. *saxa*, ale z innym desygnatem, jako 'słup pionowy żurawia studziennego'.

Skalka 'krzemień'

lit. *кp'эмень*

ŚlPogr IV 436: *ск'алка*, lidz., smorg., wil.; SciaszMat 450: *ск'алка*; SN 580: *ск'алка*. Por. pol.: SWil II 1487: *skalka* 'krzemień'; SW VI 127: *skalka* 'ostry odłupek krzemienia do krzesania ognia'; AGWB VI 166: *skalka*, w tymże znaczeniu; KSGP: *skalka*, w tymże znaczeniu.

Skaward'a 'patelnia bez rączki, służy wyłącznie do pieczenia blinów'

lit. *нат'эльня, скаварада*

ŚlPogr IV 433: *скаварада*; SciaszMat 450: *скаварада*. Por. pol.: SWil II 1497: *skowroda* 'zwyczajna patelnia używana do smażenia czegoś na ogniu, ale bez rączki'; SW VI 168: *skowroda*, *skawroda* 'patelnia'; AGWB VI 222: *skvarada*, w tymże znaczeniu.

Świ'etacz 'dziadek do układania łuczywa osadzony ruchomo w ramie żelaznej, dla podnoszenia światła do zadanej wysokości'

lit. *св'етач, дзед*

ŚlPogr IV 388: *св'етач* 'przyrząd do wkładania łuczywa', ostrow., oszm., solecz., smorg., wil. Desygnat ten był raczej nieznan w Polsce, por.: SW VI 781: *światacz*, bez definicji, z cytatem z Łukasza Gołębiowskiego: „W Litwie robią stos z łapci, przetaków, *świataczów* łubianych, onucz i wszelkiej starzyzny”.

Szniur'oŭka 'gorset z adamaszku'

lit. *гарс'ет*

ŚlPogr V 490: *шнур'оўка* 'gorset', brasł., wil. Por. pol.: SWil II 1641: *sznurówka* 'kaftanik kobiecy do sznurowania'; SW VI 644: *sznurówka*, *śniurówka* 'stanik kobiecy ściągany sznurowadłem dla nadania zgrabności figurze'.

Trep'alka 'trzepaczka do lnu'

lit. *прылада для тpанання валакна*

ŚlPogr V 141: *тpэн'ало, тpэн'ачка*, brasł., lidz., ostrow., solecz., smorg., troc., weren.; SciaszMat 500: *тpан'ачка, тpан'ашка, тpан'ло, тpан'ушка*; SIČych 145: *тpан'ачка*. Por. pol.: SWil II 1727: *trzepaczka* 'narzędzie do trzepania lnu'; SW VII 146: *trzepaczka* 'przyrząd do odrzucania paździerza od lnu'; KSGP: *trepajło, trepalo, trepaszka, trzepaczka*, w tymże znaczeniu; AGWB IX 20, 22: *trepaczka* 'narzędzie do trzepania włókna lnianego'.

Trub'a 'trąba pastusza'

lit. *тpуб'a*

Desygnat nie ma poświadczenia w opracowanych źródłach białoruskich. Słowniki polskie odnotowują ten leksem z innym desygnatem: Wil II 1715: *trąba* 'narzędzie muzyczne dęte'; SW VII 103: *trąba* 'narzędzie muzyczne dęte, metalowe'.

Tut'un 'tytuń'

lit. *тытунь*

ŚlPogr V 155: *тыт'ун*, hanc., most.; SciaszMat 507: *тыт'ун*, szczucz.; SN 689: *циц'юнь*. Por.

pol.: SWil II 1735: *tutun* ‘liście tytoniu (rośliny z rodziny psiankowych) pewnym sposobem ususzone, które skrażane na drobno używają się do palenia w fajce, a utarte na proszek, do zażywania’; SW VII 194: *tutuń, tytoń* ‘roślina z rodziny psiankowatych’; KSGP: *tutun*, w tymże znaczeniu, na terenach wschodnich; ZŁ 214: *tytuń* ‘tytoń’.

Uzwa ‘pętla rzemienna’ (łącząca części cepa)

lit. *пяталя скурания*

ŚlPogr V 185: *узва*, w tymże znaczeniu, iw., troc., wil., weren. W źródłach polskich leksem jest poświadczony w wąskim użyciu: SW VII 428: *uzwa, użwa, hużwa* ‘jedna z pętli rzemiennych, za pomocą których przymocowuje się chomąto do hołobli’; ZŁ 215: *użwa* ‘jeden z rzemieni łączących chomąto z hołoblami’.

Wałkoŭnica ‘magielki do wygładzania bielizny’

lit. *качка*

ŚlPogr I 275: *валкаўніца*, grodz., iw., troc.; SciaszMat 74 brak rzeczownika na oznaczenie desygmatu, ale: *валкаваць* ‘wygładzać bieliznę’, weren.; ŚlSciasz 78: *валкаўніца* ‘płaski wałek do wygładzania bielizny’; ŚlCych 26: *валкаўніца*, w tymże znaczeniu. Por. pol.: SWil II 1807: *wałkownica* ‘deseczka dość długa w karby nacinana, a razem z małym wałkiem stanowiąca narzędzie do wałkowania bielizny u wieśniaków’; SW VII 454: *wałkownica* ‘deska w karby nacinana, którą przeciągając bieliznę, nawiniętą na wałek, maglują ją’; KSGP: *walkownica*, w tymże znaczeniu, szeroko, w tym siedl., suw.; Kudz 208: *walkovnica* ‘specjalne drewno z poprzecznymi zębami, do wałkowania bielizny’; AGWB VI 76: *walkouinica* w tymże znaczeniu, poza terenami wschodnimi.

Wiejalka ‘szufła do przesiewania zboża’

lit. *в'еялка*

ŚlPogr I 305: *в'еялка*, solecz., wil.; SciaszMat 82: *в'еялка*. Por. pol.: SWil II 1842: *wiejaczka, wiejalka* (prow.) ‘mała ręczna szufelka do wiania zboża jedną ręką’; SW VII 563: *wiejaczka, wiejalka* ‘szufelka ręczna do wiania zboża jedną ręką’; KSGP: *wiejalka*, w tymże znaczeniu, bst.; ZŁ 216: *wiejalka* ‘drewniana szufła, którą sypie się zboże, celem oddzielenia ziarna od plew’; AGWB VIII 66: *v'ejalka*, w tymże znaczeniu.

Wierba ‘palmy zdobne w kwiaty z papieru, do poświęcenia w Kwietną niedzielę’. *Nie ja bju, wierba bje, za sześć dzień Wielki dzień, za sześć noc Wielka noc*

lit. *вярба*

AGJB m. 188 *вярба* ‘drzewo z rodziny kotkowych’; ŚlPogr I 299, 389: *в'ерба*, w tymże znaczeniu, wołk., szczucz., brasł. Por. pol.: SWil II 1851: *wierzba* ‘drzewo lub krzew z rodziny kotkowych’, *wierzbołoz, wierzba palmowa* ‘w Kwietną niedzielę jej gałązek używają na palmy’; SW VII 587: *wierzba, wierba* ‘drzewo z rodziny kotkowych’, *wierzbn, niedziela* ‘Palmowa, Kwietnia niedziela, ostatnia niedziela Wielkiego postu’; KSGP: *wierba*; SN 48: *в'ерба* ‘gałązka wierzby’.

Wiły ‘widły do nawozu drewniane’

lit. *в'ілы*

ŚlPogr I 310: *в'ілы*, solecz., szczucz., weren.; SciaszMat 83: *в'ілы*, weren.; SN 57: *в'ілы* ‘narzędzie o dwóch rogach’. Por. pol.: SWil II 1838: *widły* ‘narzędzie o dwóch rogach z jednego punktu rozchodzące się, tworzących sobą zwykle nieforemna kąt ostry; np widły do gnoju’; SW VII 549: *widły* ‘narzędzie gospodarskie o dwóch albo trzech zębach; widły do gnoju o trzech zębach’; KSGP: *wiły* ‘narzędzie gospodarskie o kilku zębach’.

Wtórek ‘przyrząd do zwijania nici w kłębek’

Brak poświadczeń leksemu z tym desygmatem w opracowanych źródłach.

Zap'onka ‘spinka do spięcia koszuli u szyi’

lit. *запінка*

ŚlPogr II 239: *запінки* ‘spinka do zapinania’, nowogr.; SciaszMat 179: *зап'онка*, ŚlCych 55: *зап'онка*. Por. pol.: SWil II 2131: *zaponka* ‘rzecz do zapinania służąca’; SW VIII 227: *zaponka* ‘spin-

ka do zapinania’; AGWB IX 190, 191: *zaponka*, ale z innym desygnatem, w znaczeniu ‘fartuch’, jak również w gwarach białoruskich.

Zuby ‘zęby dębowe brony’

lit. *zybeu, zybe*

ŚlPogr II 328: *zyb ‘zęby u brony’*, grodz., nowogr., solecz., szczucz., troc., wil., zdz.; SciaszMat 199: *zyby* ‘zaostrzone końce wideł’. Por. pol.: SWil II 2176: *zęby* ‘wycięcie na kształt zębów, trójkącikow, w małe półkola itd.’; SW VIII 628: *zuby* (pot. od *zęby*), VIII 373: *zęby u brony* ‘kołki u brony’.

Uwagi końcowe

Rękopis W. Szukiewicza zawiera unikatowy materiał leksykalny z nigdy dotąd niebadanych miejscowości. Analiza leksemów potwierdza słowiańską ekspansję na tych terenach: np. *rohacz* był starą słowiańską nazwą grządzieli i został przez nią wyparty, rogacz występował powszechnie na Polesiu i północnym Mazowszu. Powyższe zestawienie pozwala na wytypowanie w przedstawionym zasobie leksykalnym kilku grup.

Większość zarejestrowanych w rękopisie leksemów posiada zasięg ogólnobiałoruski:¹⁹ *ab'ory*, *baran'a*, *barazn'a*, *cepilnia*, *czepiała*, *czerp'ak*, *dudka*, *kałyska*, *kapiałusz*, *kapsz'uk*, *kar'obka*, *kastr'yca*, *ko'usz*, *kresiwo*, *kudzi'el*, *opoł'oni*, *palcz'atki*, *piarści'onki*, *prasnica*, *rah'acz*, *rukawicy*, *sach'a*, *świętacz*, *wierb'a*, *wiły*.

Mniejszą, ale znaczną grupę stanowią wyrazy charakterystyczne dla gwar pogranicza północno-zachodniego: *cierlica*, *cybuch*, *bułauka*, *hryw'ienki*, *hubka*, *laski*, *nakryyuka*, *nar'ohi*, *r'ezgini*, *skaward'a*, *szniur'ouka*, *trep'alka*, *tut'un*, *zaponka*, *zuby*.

Przeważająca część leksemów z tych dwóch grup ma odpowiedniki w polskim języku literackim i gwarach polskich:²⁰ *obora*, *brona*, *bulawka*, *cepisko*, *cepilno*, *cierlica*, *cybuch*, *czepiolo*, *czerpak*, *dudka*, *hubka*, *kołyska*, *kapelus*, *kapsz'uk*, *korobka*, *kostrzyca*, *kowsz*, *krzesiwo*, *kądz'iel*, *laska*, *lichtarz*, *lulka*, *łapcie*, *moździerz*, *nakrywka*, *narogi*, *opoł'oni*, *pierscionek*, *polica*, *pościółka*, *pralnik*, *prząśnica*, *pukawka*, *rogacz*, *rękawica*, *socha*, *skalka*, *sznurówka*, *trepajło*, *trepalo*, *trepaszka*, *trzepaczka*, *trąba*, *tytuń*, *walkownica*, *wiejalka*, *wierzba*, *widły*, *zęby*.

Kilka leksemów z rękopisu nie posiada poświadczenia w żadnym z wykorzystanych źródeł leksykograficznych: *kar'obka* jako ‘kobiółka spełniająca rolę kieszeni’, *ko'usz* jako ‘szufla w kształcie dużego czerpaka, do brania zboża z zasieków lub z kubła’, *podpi'alka*, *uzwa*, *wi'orek*. Leksemy *pratyczka*, *plukauka*, *trub'a* zostały odnotowane w podanym znaczeniu tylko w polskich źródłach leksykograficznych,

Zwraca uwagę brak lituanizmów, poza dwoma leksemami, *rezgini* (lit. *rėzginės*) i *kousz* (lit. *kaušas*), które są znane w języku białoruskim od XVII i XV w. odpowiednio, oraz grupą spółgłoskową – *rd* w wyrazie *skaward'a*. Wydawałoby się to zaskakujące, biorąc pod uwagę fakt, że tereny eksploracji W. Szukiewicza leżą tuż obok litewskiego obszaru językowego. Moim zdaniem ten fakt można wyjaśnić tym, że na północ od Naczy, od strony Litwy, rozpościera się Puszcza Nacka, która w naturalny sposób wstrzymała osadnictwo litewskie, w odróżnieniu od innych białoruskich terenów przygranicznych (Ostrowiec, Oszmiana, Iwie itd.).

Zastanawia brak charakterystycznego dla języka białoruskiego akania w zapisie następujących leksemów: *cepilnia*, *czepiała*, *czepi'ec*, *czepi'ak*, *opoł'oni*, *podpi'alka*, *trep'alka*. ADJB (m. 2,3) nie rejestruje na tych terenach gwar okających bez akania w sylabie przed sylabą akcentowaną, tylko brak akania w wygłosie. Widzimy tę rozbieżność na przykładzie jednego z wymienionych leksemów zarejestrowanych w ADJB (m. 251): *чаняла*, w rękopisie: *czepiolo*. Można by przypuszczać, że

¹⁹ Pomijam w tym momencie osobliwości regionalne zarejestrowanych form leksemów.

²⁰ Nie podejmuję się w tym artykule omawiania zapożyczeń, ich odmian fonetycznych i wariantów morfologicznych, jak również sposobów adaptacji i stopnia zasymilowania. Taka analiza, uwzględniająca zbieżność słownictwa gwarowego wynikającą również z faktu pokrewieństwa języków polskiego i białoruskiego oraz interferencji, wymaga oddzielnego gruntownego opracowania.

W. Szukiewicz po prostu niekonsekwentnie przekazywał akanie, jednak wydaje się to wątpliwe, ponieważ w wielu wyrazach akanie jest poświadczane: *abiory, barania, baraznia, kaŭiyska, kapiaŭusz, kariobka, kastryca* itd. Zostało także wiernie oddane zarejestrowane w ADJB (m. 5) jekanie: *wierb'a*.

Można zatem przypuścić, że na terenach okolic Naczy były obecne dość wyraźne wpływy osadnictwa mazowieckiego z zachodu, co potwierdzałyby zarówno udokumentowana wyżej wspólna lek-syka, jak i wymienione cechy fonetyczne oraz osobliwości akcentowania. Zwraca uwagę komentarz W. Szukiewicza do załączonych przez niego pod numerami 51 i 52 dwóch listów emigrantów z Ame-ryki,²¹ pisanych do rodzin mieszkających w Naczy:

Ortografia, gramatyka i kaligrafia okropne, ale pisane są — tak jak wszystkie prawie listy Bia-łorusinów — po polsku²² i zaczynają się stereotypowo: „W pierwszych słowach mego listu wstępuję przez wasze progi i przemawiam do Was Słowami Bożymi: Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus. Spodzielam się na Waszą łaskawą odpowiedź, że mi łaskawie odpowiecie: Na wieki wieków Amen”.

Reasumując, można wnioskować, że zidentyfikowany rękopis poświadcza funkcjonowanie na wiejskich terenach dookoła Naczy regionalnej gwary białoruskiej, której cechą charakterystyczną jest obecność polskich wpływów na płaszczyźnie zarówno leksykalnej, jak i fonetycznej oraz brak lituanizmów. Przedstawiony materiał wskazuje na pewne lanki w badaniach dialektologicznych. Na przykład AGJB nie odnotowuje na tych terenach leksemów: *czepiak, prialnik, buliauka* (na m. 258 brak takiej nazwy desygnatu), *iuza* (na m. 259 brak takiego leksemu, tylko: *прывіязка, прывязка, іужык*), *hrywienki* (m. 261). Rękopis dostarcza również nowego materiału leksykalnego, m.in. niepoświadczonych w żadnym z wykorzystanych źródeł leksykograficznych wyrazów: *podpialka, iuzwa, wiórek*. Moim zdaniem zidentyfikowany rękopis W. Szukiewicza może być podstawą do po-szerzenia wiedzy o białoruskich gwarach północno-zachodnich w wąskim subregionie, do analizy komparatystycznej przenikania się gwar polskich i białoruskich na pograniczu oraz do potwierdzenia bądź weryfikacji dotychczasowych tez o bałtycko-słowiańskiej granicy językowej.

Rozwiązanie skrótów

ADJB: Дыялекталагічны атлас беларускай мовы. Мінск: 1963.

AGWB: Maryniakowa, I. (red.): Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny. Leksyka 1 – 6, t. V – X. Warszawa: 1995 – 2009.

JL: Яшкін, І. Я.: Мясцовая беларуская лексіка 1851-1874 гадоў у матэрыялах фондаў аддзела рукапісаў навуковай бібліятэкі Вільнюскага ўніверсітэта. In *Acta Baltico-Slavica* 22, s. 147-220.

KSGP: Kartoteka Słownika Gwar Polskich. Instytut Języka Polskiego, Kraków.

Kudz.: Rembiszewska, D. (red.): Słownik dialektu knyszyńskiego Czesława Kudzinowskiego. Łomża: 2007.

SciaszMat: Сцяшковіч, Т. Ф.: Матэрыялы да слоўніка Гродзенскай вобласці. Мінск: 1972.

SlCych: Цыхун, А. П.: Скарбы народнай мовы. Гродна: 1993.

SlGr: Даніловіч, М.А. — Сцяцко, П. У.: Слоўнік рэгіянальнай лексікі Гродзеншчыны. Гродна: 1999.

SlPogr: Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча. У 5 тамах. Мінск: 1979 – 1986.

SlSciasz: Сцяшковіч, Т. Ф.: Слоўнік Гродзенскай вобласці. Мінск: 1983.

SN: Носович, И. И. (сост.): Словарь белорусского наречия. Санкт-Петербург: 1870.

SW: Karłowicz, J. – Kryński, A. – Niedźwiedzki, W. (red.): Słownik języka polskiego, t. 1–8. Warszawa: Nakładem prenumeratorów i Kasy im. Mianowskiego, 1900 – 1927.

SWil: Orgelbrand, M. (wyd.): Słownik języka polskiego, t. 1–2. Wilno: 1861.

ZŁ: Zdaniukiewicz, A. A.: Gwara Łopatowszczyzny. Fonetyka, fleksja, słownictwo. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich PAN, 1972.

²¹ Nie udało mi się jak dotąd natrafić na te listy w Archiwum MEK.

²² W trakcie rozbiorów Nacza znajdowała się w zaborze rosyjskim i pisać po polsku w szkołach nie uczono.

Skróty lokalizacyjne: bp – biało-podlaskie, brasł. – brasławskie, czerw. – czerwieńskie, hanc. – hancewickie, iw. – iwiejskie, korel. – korelickie, kow. – kowieńskie, lidz. – lidzkie, most. – mostowskie, nowogr. – nowogródzkie, ostr. – ostrowieckie, oszm. – oszmiańskie, post. – postawskie, pruż. – prużańskie, siedl. – siedleckie, sejn. – sejnińskie, smorg. – smorgońskie, sok. – sokólskie, solecz. – solecznickie, suw. – suwalskie, szczucz. – szczuczyńskie, troc. – trockie, weren. – werenowskie, wil. – wileńskie, wołk. – wołkowyskie, zelw. – zelwieńskie, zdz. – zduńskie.

Bibliografia

- Bednarczuk, L.: Językowy obraz Wielkiego Księstwa Litewskiego. Kraków: 2010.
- Blombergowa, M. M.: Wandalin Szukiewicz. Warszawa – Lida: 2010.
- Etnografowie i ludoznawcy polscy. T. 1: Fryś-Pietraszek, E. – Kowalska-Lewicka, A. – Spiss, A. (red.): Kraków: 2002. T. 2: Fryś-Pietraszkowa, E. – Spiss, A. (red.): Wrocław – Kraków: 2007. T. 3: Spiss, A. – Szromba-Rys, Z. (red.): Wrocław – Kraków: 2010. T. 4: Spiss, A. – Świąch, J. (red.): Wrocław: 2014.
- Jacher-Tyszkowska, A.: Zbiory Muzeum Etnograficznego w Krakowie. In Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie, 1967, nr 2, s. 213-251.
- Konczewska, K.: Materiały do badań gwar z terenów dzisiejszej Białorusi w zbiorach Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie. In Studia Dialektologiczne V. Kraków: 2019, w trakcie procesu redakcyjnego.
- Przegląd Archeologiczny, 1919, t. 1, r. 1, z. 3-4, s. 81-83.
- Safarewicz, J.: Litewskie nazwy miejscowe na –iszki. In Onomastyka, 1967, r. XII, s. 15-63.
- Wydra, W. (wyd.): Śmierci z Mistrzem dwojaki gadania... Nieznany drukowany przekaz Rozmowy mistrza Polikarpa ze Śmiercią z 1542 r. Biblioteka Literacka „Poznańskich Studiów Polonistycznych” t. 73. Poznań: 2018.
- Zdaniukiewicz, A. A.: O powstaniu i rozwoju języka polskiego na Kresach Wschodnich – polemicznie. In Z polskich studiów slawistycznych, seria VIII. Warszawa: 1992.
- Гуревич, Ф. Д.: Древности Белорусского Понеманья. Москва – Ленинград: 1962.
- Лаўрэш, Л.: Вандалін Шукевіч. Беларускі археолаг і краязнаўца. Мінск: 2014.
- Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы. Мінск: 2002.

Unknown manuscript of Vandalin Shukevich as a source of research of Belarusian dialects

Katarzyna Konczewska

The manuscript of Vandalin Shukevich considered in the article is a unique of lexical dialectal material from previously unexplored subregion. By excerpting and analyzing dialect units, several lexical groups were defined. As a result of juxtapose of lexicographic dialectal Polish and Belarusian material it is established that the most part of the dialect lexical units is Belarusian. A smaller but significant group of the lexical units characteristic of the Northwest group of Belarusian dialects. A predominant part of the lexical units have equivalents in the polish literary language and polish dialects. Several lexemes from the analyzed manuscript are not registered in any uses lexicographic source. Draws attention to the lack of borrowings from the Lithuanian language. The analysis of the material allows us to hypothesis about that the dialect of the vicinity of Nacha were significantly influenced by the Masovian dialects and the location of this subregion in the remote forests slowed Lithuanian expansion. The comparative lexical analysis carried can be used to identify lacunae of the Northwest dialectological area of the Belarus, as well as analyses processes of language interaction on the Baltic-Slavic language border.